

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ В ОНТОГЕНЕЗІ

Щоб полегшити шлях зростання обдарувань та талантів педагогам та психологам потрібні ефективні, чітко розроблені технології, подібні до тих, які використовують у техніці або в прикладних науках. Основними характеристиками актуального сьогодні «технологічного підходу» є прагматичність, достатня керованість процесом, поелементний підхід, опора на чіткий алгоритм дій, на детальну прописаність всього процесу. Запорукою ефективності технологій супроводу обдаруваності є побудова структурної моделі розвитку здібностей, обдарувань (рис. 1), що стане навігатором для розробки діагностично-розвивальних програм особистісного зростання обдарованості, починаючи з дитинства.

Головне місце в особистісному аспекті індивіда займають здібності. Їх інтегративна природа проявляється у індивідуальних особливостях перебігу психічних процесів (уваги, сприймання, уяви, мислення, пам'яті) та особистісних утворень (спрямованості ставлення та емоційно-вольових елементів) в певних видах діяльності. Здібності можуть класифікуватися (В.О.Крутецький, В.Д.Шадриков, С.Л.Рубінштейн) за психологічними, особистісними критеріями як: сенсорномоторні, перцептивні, мнемічні, імажинативні, мислительні, комунікативні, мотиваційні, емоційно-вольові тощо, а також за критеріями віднесення до певної предметної галузі – як наукові (гуманітарні, лінгвістичні, математичні, інженерні, художні (літературні, музичні, образотворчі) тощо. Відповідно до цього, здібності розподіляються на загальні, широкі, що виявляються у більшості видах діяльності (розумові, фізичні, здібності до навчання), та спеціальні, вузькі, обмежені предметами цих діяльностей (технічні, операторські, педагогічні, управлінські, музичні, літературні, математичні).

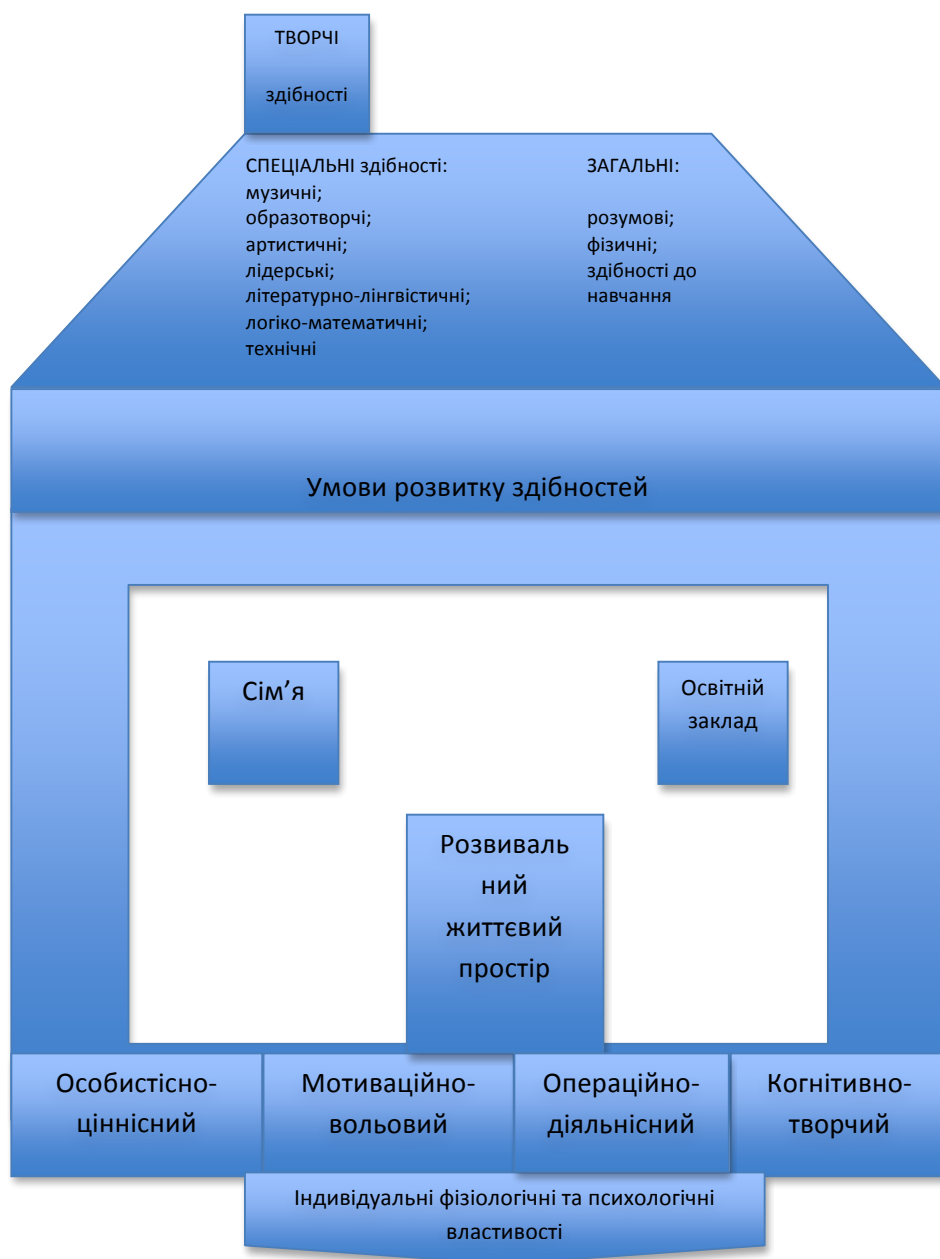

Рис 1. Модель розвитку здібностей

Поділ здібностей на творчі та виконавські визначає сутнісні відмінності між творчим і консервативним типом особистості та підкреслює значення операційно-діяльнісного компоненту у структурі здібностей. Саме розвиток навичок та умінь, операційно-технічної вправності, виконавських здібностей є необхідним етапом, що має забезпечити умови для якісного стрибка від виконання до творчості.

При цьому варто враховувати, що структурно-змістовими характеристиками особистості є її потреби, мотиви, знання, вміння, навички, емоції та почуття

(О.Г.Ковальов, В.О.Моляко, В.М.М'ясицев, С.Л.Рубінштейн, Б.М.Теплов та ін.). Успішність розв'язання пізнавальних і творчих задач визначають не лише загальні та спеціальні здібності, але й особистісні якості (наполегливість, толерантність до невизначеності, естетичні почуття, емоційність і т.п.) та мотивація. Так, до прикладу, успішність розв'язання задач визначається рівнем розвитку мотивації досягнень (або втечі), на який впливає стиль сімейного виховання та педагогічної взаємодії (контроль за поведінкою, емоційна підтримка, заохочення за успіхи чи покарання за невдачі і т.п.).

Зауважимо, що неодмінним атрибутом здібностей є задатки. Рівень прояву кожної якісної сторони здібностей визначається сукупністю певних задатків (О.О.Бодальов, О.Г.Ковальов, В.М.М'ясицев, К.К.Платонов, Б.М.Теплов), причому, чим більше їх є у індивіда, тим більш виражено виявляється дана здатність. Але варто враховувати той факт, що величина генетичної зумовленості особистісних якостей (виключаючи темперамент) значно нище показників наслідуваності загальних та спеціальних здібностей. Тобто, детермінуючим фактором розвитку здібностей є взаємодія індивіда з соціальним середовищем, навчання, виховання, організований супровід в умовах взаємодії з соціумом.

Що стосується вирішального фактору – умов розвитку здібностей, зокрема умов, які стимулюють творчі здібності – то це у першу чергу: забезпечення сприятливої атмосфери, психологічного клімату, можливостей для вправління та практики, створення естетичного розвивального простору, збагачення оточуючого середовища різноманітними новими стимулами, широке використання запитань дивергентного типу, заохочення генерування оригінальних ідей, відмова від оцінок та критики, приклад творчої поведінки, взаємодія всіх учасників педагогічного процесу, педагогічна майстерність вчителя тощо. При цьому сама особистість повинна бути автором індивідуальних способів власного розвитку, що найбільш пристосовані до її власної індивідуальності.

Загалом пропонована нами модель демонструє динамічну, інтегративну природу здібностей (що включає мотиваційну, ціннісну, когнітивну та операційну компоненту), їх багатомірність та наголошує на значенні базису здібностей. Лише за сприятливих умов, соціальної взаємодії у різних видах діяльності та наявності розвивального середовища здібності зможуть формуватися найбільш продуктивно і досягти апогею, стадії таланту. Модель розвитку здібностей, яка поєднує алгоритмічність та творчість, задовольняє вимоги технологічного підходу і визначає критерії діагностики та орієнтири розвитку здібностей в онтогенезі.